

КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА КОАЛИЦИЯ 2000

(Бизнес-сектор)

Март 2003 г.

I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания в настоящата разработка са проведени сред представители на стопански организации. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката (брой стопански организации)
1.	Януари 2000 г.	331
2.	Октомври 2000 г.	560
3.	Декември 2002 г.	530
4.	Март 2003 г.	447

Метод на регистрация: персонално, стандартизирано интервю.

Полева работа: 28.02.2003г. - 24.03.2003г.

II. РЕЗУЛТАТИ

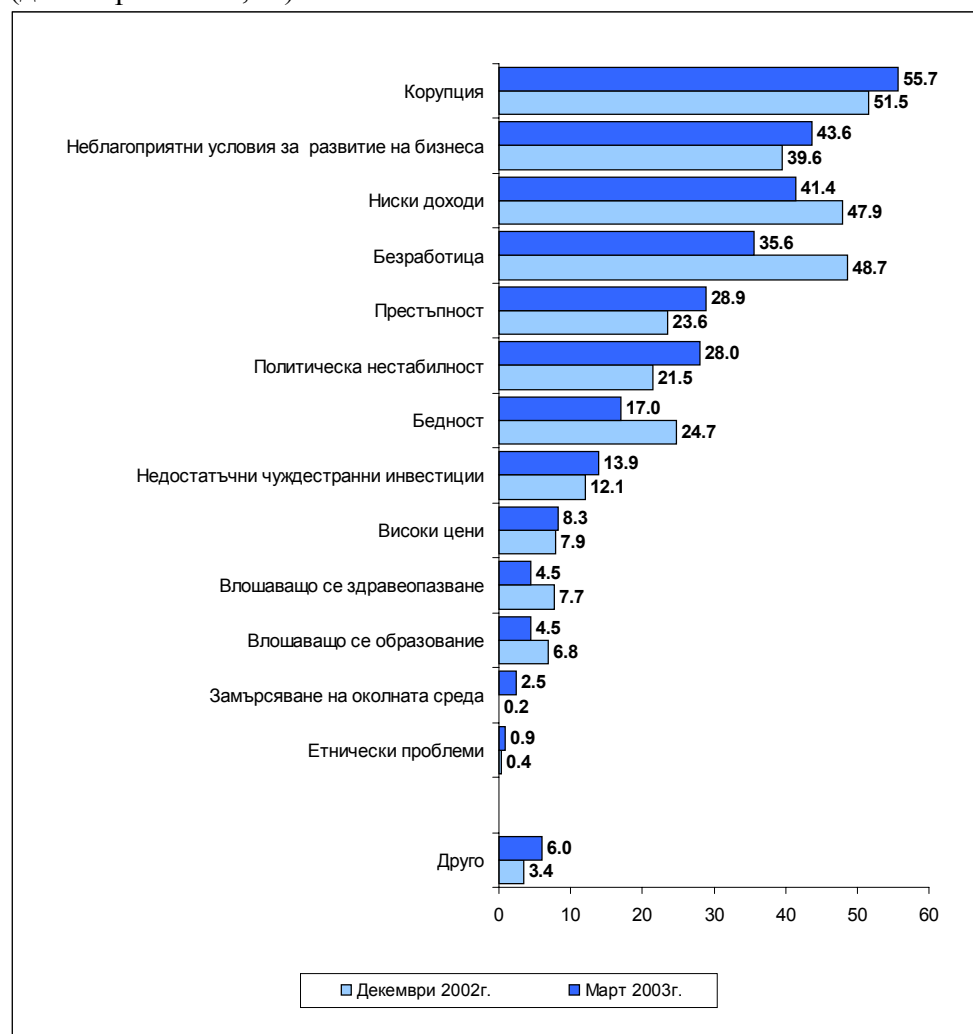
1. ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА ЗА БИЗНЕСА

Сред бизнес-средите в България трайно се е установила убедеността, че корупцията е най-важният проблем на обществото. Машабите на корупцията, с която се сблъскват представителите на бизнеса, се различават от тези при населението. Като социален проблем корупцията се явява една от основните пречки за развитието на частния бизнес в България. Наличието ѝ до голяма степен влияе върху възможностите и ограниченията пред стопанската дейност.

Общонационалните проблеми като *ниски доходи, безработица, престъпност, бедност*, остават на по-заден план, но тяхното комплексно проявление също оказва влияние върху бизнес-климата. Проблемът, чието негативно влияние върху бизнеса нараства най-бързо е *политическата нестабилност* - оценките на респондентите само за три месеца нарастват с почти 7 пункта. (Графика 1)

Графика 1.

Относителна важност на проблемите на обществото
(декември 2002г., %)

База: Всички респонденти (N=447)

2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

Реалната корупция се измерва чрез средномесечната честота на корупционните действия, в които представителите на стопанските организации съобщават, че са участвали.

В периода след октомври 2000 г., броят на действително осъществените корупционни сделки чувствително намалява, като към март 2003 г. бележи тенденция към стабилизиране. (Графика 2) Средният месечен брой на сключените корупционни сделки през последните три месеца от представителите на стопанските организации варира в границите между 3800¹ (за декември 2002 г.) и 4050 (за март 2003 г.). Тъй като данните за реалната корупция традиционно са по-ниски от останалите корупционни индикатори, това би могло да означава както спад в склонността на представителите на бизнеса към ангажиране с определени корупционни действия, така и нежелание за разкриване на участието си в тях.

Графика 2.

Равнище на корупция (min=0, max=10)

Броят на корупционните сделки в страната намалява.

База: Всички респонденти

ПУБЛИЧНИ УСЛУГИ, СВЪРЗАНИ НАЙ-ЧЕСТО С НЕОФИЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ

Публичните услуги, свързани най-често с неофициални плащания могат да бъдат групирани в следните категории:

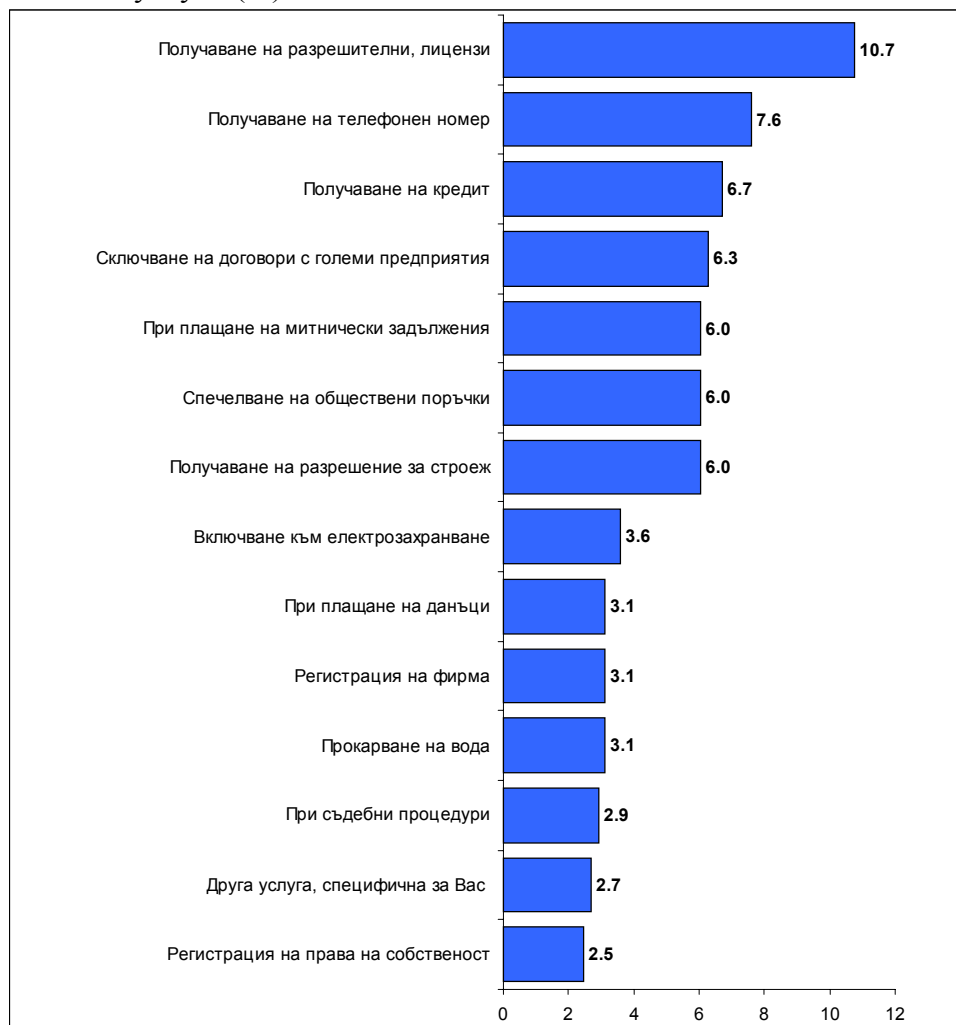
- ◆ получаване на определена публична услуга – издаване на разрешителни, лицензи, прокарване на вода и др.;
 - ◆ спечелване на обществени поръчки, търгове или постигането на други бизнес-цели чрез даването на подкуп;
 - ◆ избягване/ укриване на данъци, митнически задължения и т.н.
- (Графика 3)

При всяка от тези категории неформални плащания има различна логика, цели и начин на извършване на корупционната сделка.

¹ Тази оценка се базира на данните за броя на реално опериращите стопански организации в страната, регистриран чрез подадените от тях годишни отчети в НСИ. Общият брой на тези фирми е 63 833, а 1% от извадката съответства на 638 фирми.

Графика 3.

Относителен дял на фирмите, извършили неофициални плащания за следните услуги (%)

База: Всички респонденти

РАЗМЕР НА НЕОФИЦИАЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ

Освен специфичен начин на проявление и негласни правила, корупционните плащания имат и различна цена за различните видове дейности.

При сделките, свързани с по-голяма потенциална печалба, размерът на неофициалните плащания е по-висок.

Най-скъпо е нерегламентираното *сключване на договори с големи предприятия и получаването на обществени поръчки*. Размерът на подкупа при тези “услуги”, както и при участието в *съдебни процедури и получаването на кредит и разрешително за строеж* в някои случаи надхвърля 5000 лв. (Таблица 1)

Най-ниски са неофициалните плащания, правени при рутинни дейности като: *прокарването на вода, включване към електрозахранване, регистрацията на фирма, получаването на лицензи и разрешителни* и др. При тях преобладават сумите до 250 лв. Същевременно този вид услуги са сред най-масовите, при които на бизнесмените се налага да заплатят “допълнително”, за да са сигурни, че ще получат услугата навреме и качествено.

При третата категория неформални плащания, свързана с *избягване/укриване на данъци, митнически задължения* и др. цената на подкупите също е относително ниска – до 500 лв.

Таблица 1. Размер на подкупа

	До 250лв.	251 - 500лв.	501 - 1000лв.	1001 - 5000лв.	Над 5000лв.
Получаване на разрешение за строеж	45.5	9.1	27.3	9.1	9.1
Получаване на разрешителни, лицензи	60.5	30.2	9.3	-	-
Включване към електрозахранване	66.7	13.3	6.7	13.3	-
Прокарване на вода	84.6	15.4	-	-	-
Получаване на телефонен номер	70.6	26.5	-	2.9	-
Регистрация на фирма	84.6	7.7	7.7	-	-
Получаване на кредит	24.0	28.0	12.0	28.0	8.0
При съдебни процедури	10.0	30.0	10.0	40.0	10.0
Регистрация на права на собственост	66.7	22.2	-	11.1	-
Спечелване на обществени поръчки	27.3	4.5	18.2	36.4	13.6
При плащане на митнически задължения	45.8	41.7	8.3	4.2	-
При плащане на данъци	72.7	18.2	-	9.1	-
Сключване на договори с големи предприятия	4.8	23.8	28.6	23.8	19.0
Друга услуга, специфична за Вас	57.1	-	14.3	14.3	14.3

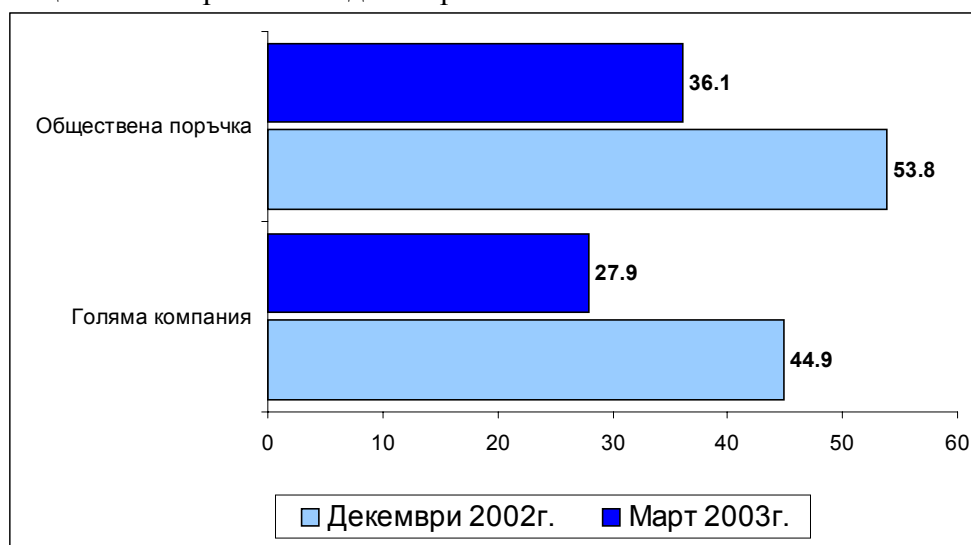
КОРУПЦИОННИ ПРАКТИКИ ПРИ СКЛЮЧВАНЕ НА ДОГОВОРИ

Оказва се, че предварителното плащане на определена сума е по-разпространено, когато се цели получаването на поръчка в общественния сектор, отколкото сключването на договор с голяма фирма. Повече от една трета от бизнесмените, които получават поръчки в общественния сектор, посочват, че се е наложило да платят подкуп за това. При договорите с големи компании всеки четвърти също е плащал неофициално, за да получи поръчката. (Графика 4)

От друга страна, само за три месеца се отбелязва значително (повече от 15 пункта) намаление в дела на бизнесмените, които са участвали в корупционни сделки с цел получаване на обществени поръчки и договори с големи компании. Предстои да се разбере дали това ще се установи като трайна, положителна тенденция към избягване и редуциране на корупционните практики в този тип взаимоотношения.

Графика 4.

Относителен дял на платилите неофициално суми, за да получат обществена поръчка или договор с голяма компания

База: Декември 2002 г.: N= 147 (договор с голяма компания); N=155 (обществена поръчка); Март 2003 г.: N= 98 (договор с голяма компания); N=91 (обществена поръчка)

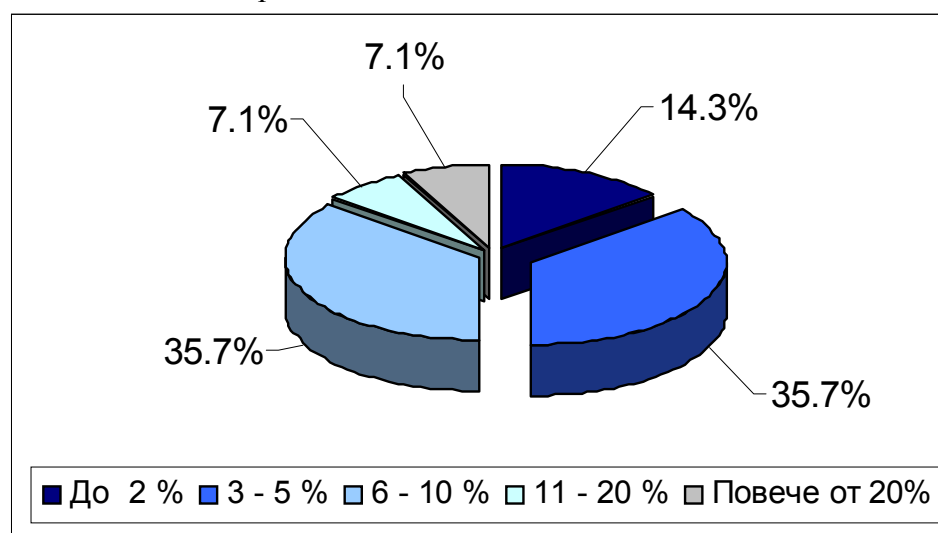
При получаване на поръчки в обществения сектор или от големи компании няма съществена разлика в *размера на дадената неформално сума*. Най-често се плащат неофициално между 3 и 10% от сумата по договора.

Размерът на неофициално платените суми за получаване на обществени поръчки варира най-често между 3 и 10% от стойността на сключените контракти.

Трябва да се отбележи, че има и случаи, в които размерът на платените неофициално суми дори надвишава 20% от стойността по договора. При подобен размер на подкупа печалбата на фирмата намалява значително, а не рядко има и случаи, в които на практика не се отчита никаква печалба. Тази, на пръв поглед странна бизнес-практика, има своята вътрешна логика. Често корупционни сделки се реализират не само за решаването на възникнал проблем или спечелването на конкретна поръчка, а с оглед на постигането на по-дългосрочни фирмени цели. (Графики 5 и 6)

Графика 5.

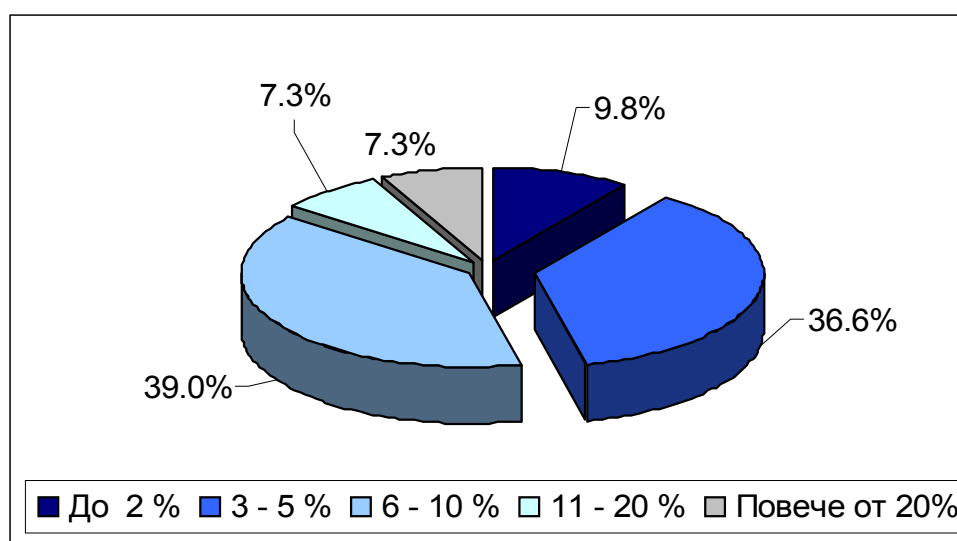
Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка в обществения сектор

База: N=56 (респондентите, които са плащали за получаване на обществена поръчка)

Графика 6.

Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка от голяма компания

База: N=41 (респондентите, които са плащали за получаване на поръчка от голяма компания)

Всеки втори бизнесмен смята, че в неговия бранш няма договори между бизнес-партньори, основани на подкупи, а според една четвърт от запитаните, ако има подобни споразумения, те не са повече от 20% от всички договори, които се сключват. (Графика 7)

Графика 7.

Дял на договорите между бизнес-партньори в бранша, които се основават на подкупи

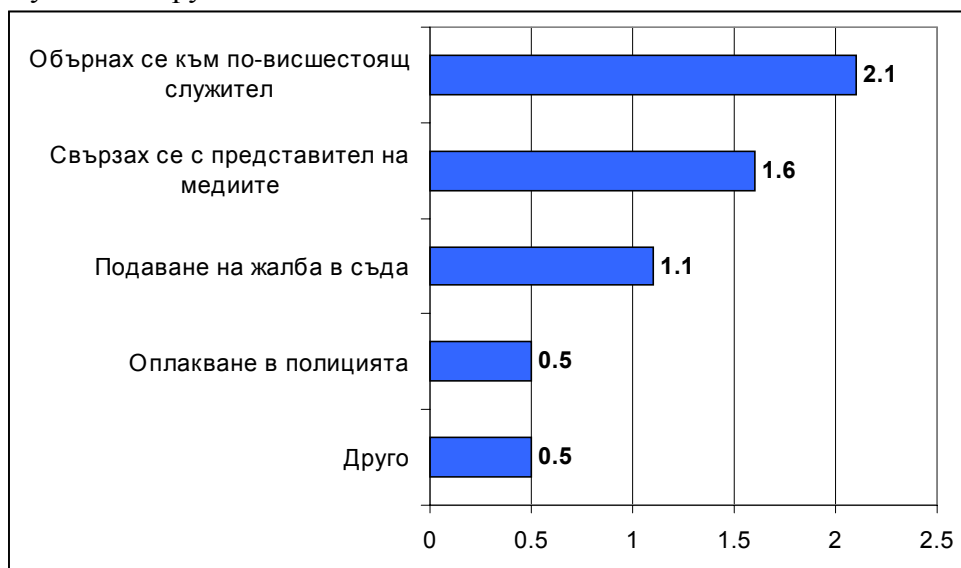
База: N=244

ДЕЙСТВИЯ НА БИЗНЕСА ПРИ СЛУЧАИ НА КОРУПЦИЯ

Основната част (94,2%) от представителите на стопанската сфера, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция, не са предприели никакви действия и мерки. Минимална част от респондентите са се обърнали към медиите или към по-висшестоящ служител (съответно 1,6% и 2,1% от всички респонденти, сблъскали се със корупция). (Графика 8) (Приложение 3, Таблица 1)

Графика 8.

Относителен дял на бизнесмените, които са предприели действия при случаи на корупция

База N=189 (Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция)

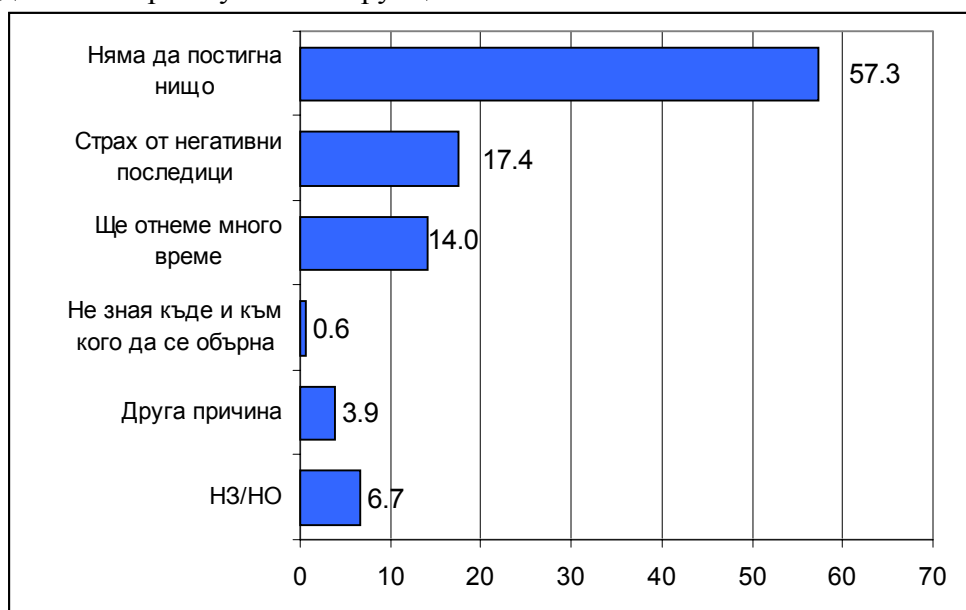
Бизнесмените проявяват желание за справяне с корупцията, но действията им в тази насока не са активни.

Повече от половината от “бездействащите” при случаи на корупция бизнесмени, смятат че при евентуалните действия няма да постигнат нищо съществено. (Графика 9) При положение, че корупцията в страната се отразява в най-голяма степен върху бизнеса и неговото развитие и конкурентноспособност, тези среди трябва да бъдат едни от най-активните и да инициират предприемането на мерки. За съжаление към този момент резултатите сочат, че преобладава по-скоро пасивност, песимизъм и негативизъм по отношение на очакванията, че обществото и управляващите ще се справят с проблема корупция.

Друг важен аргумент за пасивността на една част от “пострадалите” от корупция бизнесмени, е че предприемането на някакви действия може да има негативни последици за тях и ще им отнеме много време. Това дава основание да се смята, че корупцията е проникнала много сериозно в стопанската сфера и въпреки негативите, които носи за бизнеса, продължава да бъде регулатор на обществените взаимоотношения.

Графика 9.

Относителен дял на причините, поради които не са предприети действия при случаи на корупция

База: N=178 (респондентите, които са се сблъскали със случаи на корупция и не са предприели никакви действия)

ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Потенциалната корупция се свързва с общия брой на случаите, в които върху представителите на бизнеса е бил оказван корупционен натиск от служителите в обществената сфера.

Може да се отбележи, че през октомври 2000 г. е бил “бумът” в иницирирането на корупционни действия от страна на обществените служители, които логично са довели и до по-големият брой осъществени корупционни сделки. Обнадеждаваща е положителната тенденция към намаляване както на реалната, така и на потенциалната корупция в сферата на бизнеса през последните 2 години. Натискът върху представителите на стопанските организации е по-голям в сравнение с този при гражданите. Може да се заключи, че корупцията

Бизнес-дейността се характеризира със значителен корупционен риск, продиктуван от силния натиск върху стопанските ръководители.

е проникнала по-дълбоко в стопанската сфера, а бизнес-дейността се съпътства с по-висок корупционен риск.

КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Митническите, полицейските и общинските служители са сред основните инициатори на корупция.

Към март 2003 г. в по-ниска степен на представителите на бизнеса са искани директно или индиректно пари, подарък или услуга от служителите по отделни професионални групи, за да бъде разрешен конкретен проблем.

Въпреки отчетеното намаление, *митническите, полицейските и общински служители*, запазват водещата си позиция и продължават да бъдат професионалните групи, които в най-голяма степен злоупотребяват и се възползват от служебното си положение с цел лично облагодетелстване.

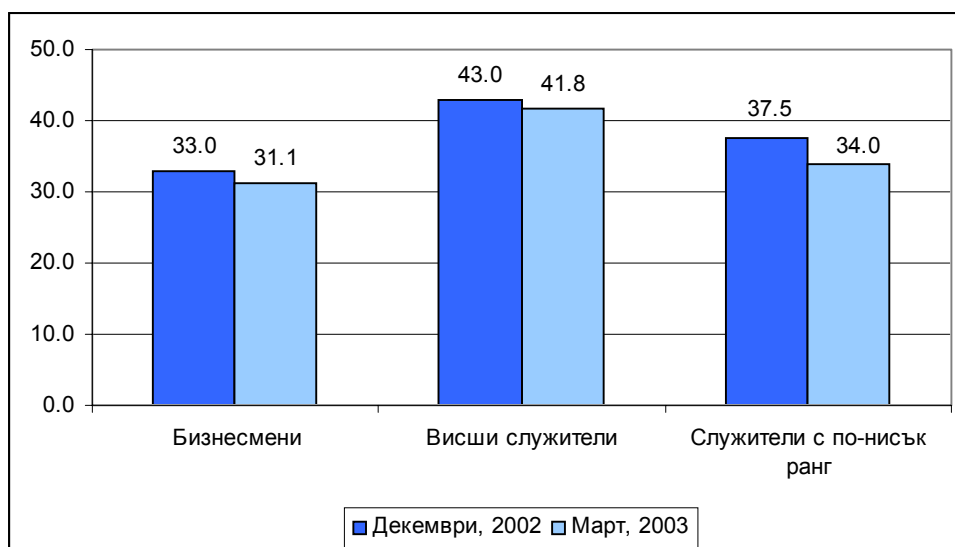
На фона на общото намаление на корупционния натиск прави впечатление засиленият натиск от страна на политици и лидери на политически партии и министри. (Приложение 3, Таблица 2)

ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

Сред мненията за действията на правителството за ограничаване на корупцията на различните нива, преобладават негативните оценки. Заслужава да се отбележи обаче, че бизнесът признава полаганите от управляващите усилия за редуциране на корупционните действия. В най-голяма степен това се отнася за борбата с корупцията сред административните служители на по-ниски нива. Само за три месеца категоричните мнения за бездействие по отношение на служителите с по-нисък ранг намаляват с повече от 3 пункта. (Графика 10)

Графика 10.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията *

* Относителен дял на отговорите "Правителството не прави нищо"

3. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

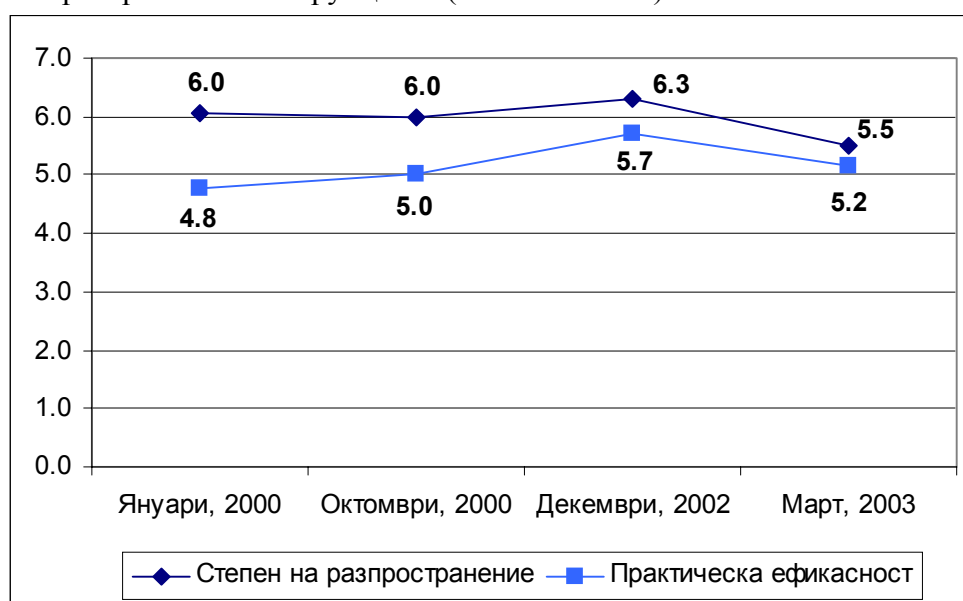
СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯ

След период на относителна стабилност и последващо покачване на оценките на бизнесмените за степента на разпространеност на корупционните действия сред служителите в обществената сфера, през март 2003 г. се регистрира значително намаление. (Графика 11)

По-ниският корупционен натиск, на който са били подложени представителите на бизнеса, оказва влияние върху цялостната представа за разпространението на корупцията и съответно върху оценките, дадени от респондентите за корупцията сред обществените служители.

Графика 11.

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

Корупцията запазва ролята си на ефективно средство за постигане на бизнес-цели.

Оценките на бизнесмените за *практическата ефикасност* на корупцията също показват тенденция към намаляване. След покачването им, характерно за целия изследван период (от началото на 2000 г. до момента), те се стабилизират около едно сравнително високо равнище.

Може да се каже, че независимо от промените в субективното възприемане на корупцията и реалното намаляване на корупционния натиск от страна на служителите, корупцията все още продължава да се възприема като добре работещ механизъм за бързо и ефективно премахване на редица пречки и постигане на важни бизнес-цели. (Графика 11)

ФАКТОРИ, ОКАЗВАЩИ ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ФОРМИРАНЕ НА ОЦЕНКИТЕ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

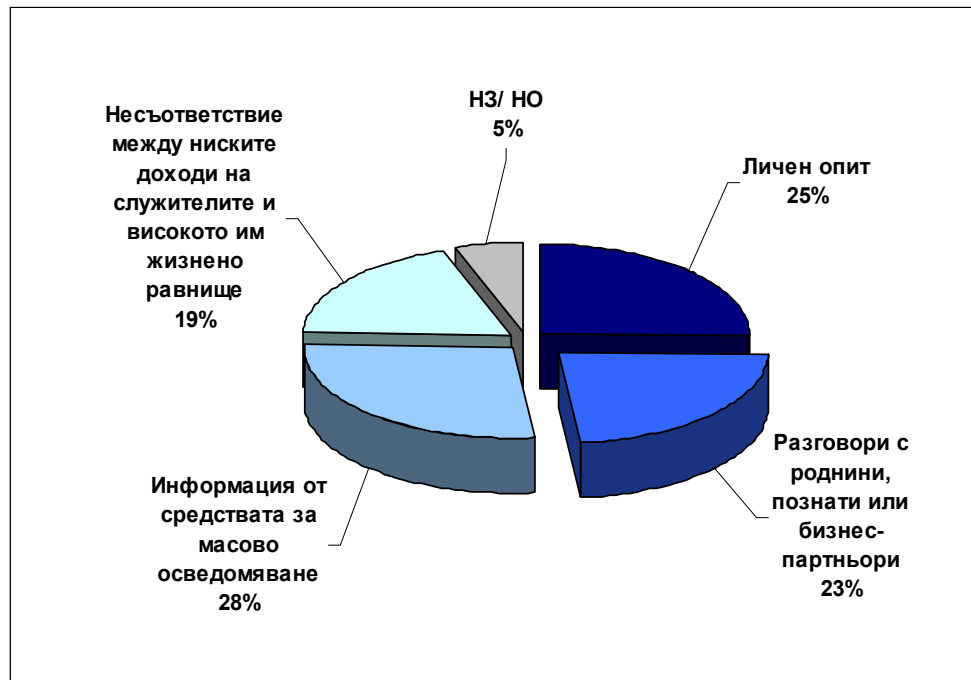
За разлика от представите на населението за степента на разпространение на корупцията, които се формират до голяма степен под влиянието на медиите или на разговори с познати и близки, при бизнесмените *личният опит* играе много съществена роля за

изграждане на отношението към проблема корупция. Всеки четвърти бизнесмен се е сблъсквал лично с някакъв вид корупционно действие и базира оценката си за корупцията най-вече на собствения си опит.

Все пак трябва да се отбележи, че половината от интервюираните се доверяват на косвени източници – *средствата за масово осведомяване и разговори с познати или бизнес-партньори.* (Графика 12)

Графика 12.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията

База: Всички респонденти

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Оценките на бизнесмените за разпространението на корупция сред различните професионални групи са най-ниски за целия изследван период. Значително понижаване е регистрирано при всички групи служители, независимо от структурните промени в подредбата им.

За представителите на бизнес-средите *митническите служители* продължават да бъдат основни носители на корупция, наред с *народните представители, полицейските служители и политиците и лидерите на политически партии.* При някои професионални групи се наблюдава значителна промяна на мястото в общата класация – напр. *данъчните служители*, които през декември 2002г. са поставени на второ място, сега остават по-назад. Същото се забелязва и при *министрите и служителите в министерства.* За разлика от тях, *лекарите*, които до този момент са смятани за сравнително по-слабо корумпирани, сега се нареждат в челната шестлица. Оценките за разпространението на корупцията дори сред *представителите на съдебната система*, за които и бизнесът и населението традиционно смятат, че са силно обременени с корупция, намаляват. (Таблица 2)

Таблица 2.

Разпространение на корупцията по професионални групи (%)

	“Почти всички и повечето са въввлечени в нея”			
	Януари 2000	Октомври 2000	Декември 2002	Март 2003
Митнически служители	90,4	80,0	80,3	73,6
Народни представители	64,3	60,2	60,8	53,9
Полицейски служители	62,8	57,7	59,8	53,5
Политици, лидери на политически партии	70,4	64,5	59,6	55,3
Съдии	56,5	53,4	57,4	47,7
Лекари	40,4	38,2	53,1	46,8
Данъчни служители	67,3	58,8	62,7	50,3
Кметове и общ.съветници	41,0	36,9	54,0	47,4
Прокурори	53,2	49,3	56,5	49,0
Следователи	47,8	43,2	52,2	43,6
Адвокати	60,4	52,0	53,0	47,0
Бизнесмени	48,6	50,9	47,6	38,9
Общински служители	52,5	49,3	54,2	43,2
Служители в министерства	65,6	60,0	57,8	43,2
Министри	66,2	60,2	54,5	42,1
Банкери	37,4	43,1	46,4	37,4
Административни служители в съдебната система	31,1	34,2	43,6	33,1
Служители и преподаватели в университети	27,8	29,6	30,0* 42,6**	25,1* 30,9**
Представители на НПО	22,3	25,0	30,7	22,4
Журналисти	10,9	21,6	24,3	14,1
Учители	11,8	8,9	17,2	10,7

* Служители в университети

** Преподаватели в университети

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Независимо от промяната в метода на регистрация, въведена през декември 2002 г., структурата на институциите сред които е най-разпространена корупцията се запазва. Най-корумпирани в представите на бизнеса остават митниците и съдебната система и техните служители.

Висшите етажи на властта и ведомствата, които имат за задача да издават различни разрешителни, са другите две средища на корупция според бизнесмените. По отношение на институционалното разпространение на корупцията може да се каже, че мнението на представителите на стопанските организации и това на широката общественост се покрива в голяма степен. Отново като най-слабо корумпирани се възприемат президентството и сферата на образованието. (Таблица 3)

Таблица 3.

Институционално разпространение на корупцията

	<i>Март 2003</i>
В митниците, сред митническите служители	62.4
В съдебната система	36.7
В Народното събрание/ сред депутатите	24.2
Във ведомствата, които издават различни разрешителни (ХЕИ, ДВСК и др.)	22.1
В системата на МВР	20.4
Правителство, министри	20.1
В здравеопазването	18.3
В общинските администрации	17.4
При едрия бизнес	13.0
В централната държавна администрация	12.8
В данъчната система	12.1
В образователната система	2.5
В президентството	0.9
Друго	0.4

База: Всички респонденти

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА КОРУПЦИОННО ПОВЕДЕНИЕ В БИЗНЕСА

Неофициалните плащания са широко разпространени при сключване на крупни инвестиционни и приватизационни сделки.

При оценките на бизнесмените за разпространението на различни форми на корупционно поведение се наблюдава значително намаление на стойностите, като се запазва общата подредба от декември 2002г. (Приложение 3, Таблица 3)

Едни от основните фактори за корупционни практики в страната са мащабните *инвестиционни и приватизационни проекти*. Неофициалните плащания са почти задължителни за *спечелването на търгове или държавни поръчки*. Макар и на пръв поглед да ощетяват стопанските организации, на практика “цената” на корупционната сделка е незначителна в сравнение с евентуалните бъдещи изгоди за съответната фирма. Такива практики водят до изкривяване на конкуренцията, поставяне на фирмите в неравностойно положение и създаване на фалшива представа за прозрачност. Съществуването на подобна пазарна среда обрича предварително фирмите с по-малък финансов потенциал на застой, а в много случаи – и на предизвестен неуспех в съревнованието със силните финансово икономически субекти.

Дори започването на бизнес и *получаването на лиценз или разрешение за извършване на дадена дейност* е тясно свързано с “подразбиращо” се “плащане под масата”. Тромавите бюрократични процедури, отнемачи време за подготвянето на необходимата документация, често се избягват от бизнес-средите “по тяхно желание” чрез плащане на “подходящ” човек.

В по-малка степен, макар и съвсем не ниска, корупционните практики засягат *избягването и укриването на данъци*. Голяма част от фирмите

предпочитат да дадат определена сума на представител на данъчната администрация, вместо да внесат дължимия данък. В повечето случаи неформалните плащания са далеч по-изгодни от финансова гледна точка в сравнение с официално дължимите и често променящи се налози.

В обобщение може да се каже, че бизнесът реагира своевременно на всякакви промени в законодателството, които по един или друг начин ограничават дейността му. С цената на значими корупционни разходи, фирмите избягват административните и законови разпоредби и тромави бюрократични процедури. В този смисъл, корупцията е не само ефективно и бързо средство за решаване на проблемите на бизнеса, но и естествен пазарен механизъм, който служи за барометър на адекватността на законодателната и изпълнителна власт да създава нормално функционираща бизнес-среда.

4. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

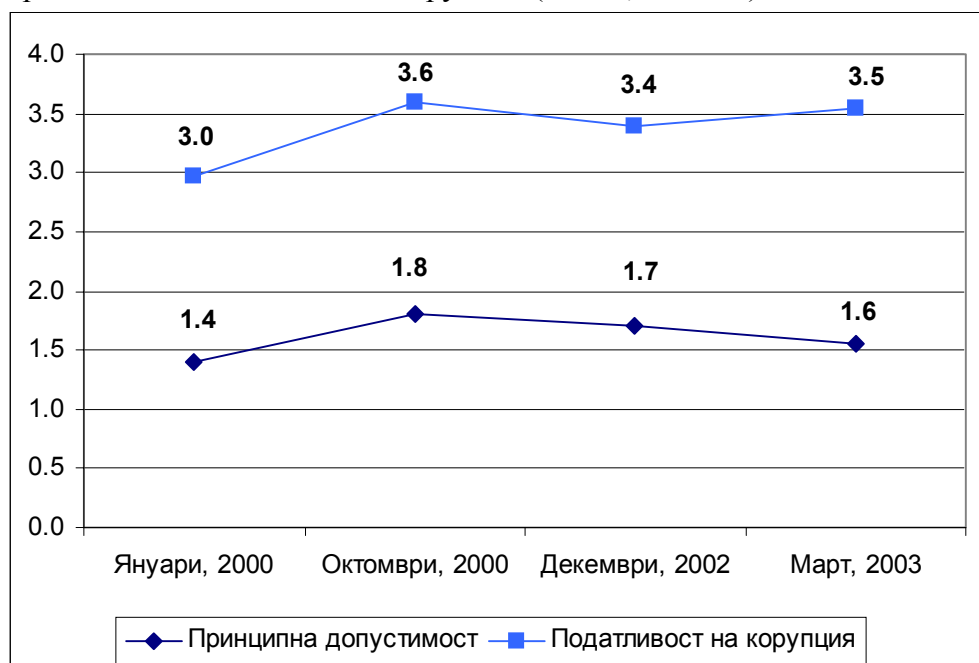
Принципна допустимост

Равнището на ценностна приемливост на различните корупционни практики в бизнеса бележи лек спад в сравнение с декември 2002 г. Динамиката на стойностите му за изследвания период показва, че на ценностно ниво представителите на бизнеса не толерират корупционните практики. (Графика 13)

Предлагането и искането на подаръци, пари и услуги не се одобрява като начин за решаване на проблеми. Наличието на корупционни отношения е ситуационно обусловено и по-скоро е резултат от практическата ефикасност и негласното споразумение между участниците в корупционната сделка – обществените служители и бизнесмените.

Графика 13.

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

Значението на външния натиск и неофициалните правила проличава ясно от разликите в стойностите на двата индикатора – “Принципна допустимост” и “Податливост на корупция”. Значително по-високите стойности на втория говорят за това, че независимо от ценностната приемливост и неодобрение на корупционните практики, когато са принудени от обстоятелствата, бизнесмените са склонни да правят компромиси със своите ценности. (*Графика 13*)

Последното изследване потвърждава започналата тенденция на стабилизиране на нагласите сред бизнесмените и склонността им да участват в корупционни действия около едно постоянно, сравнително високо ниво.

Практическата ефикасност на корупционните практики, откритият натиск от страна на обществените служители, както и взаимната изгода на страните участващи в тях, са основните фактори, които обуславят податливостта на корупция.

5. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА КОРУПЦИЯ

АНТИКОРУПЦИОННИ МЕРКИ

За представителите на стопанската сфера, действията по ограничаване на корупцията в страната, трябва да бъдат съпътствани със *създаването на независим орган, неправителствена организация*, чиято дейност да бъде разкриване на корумпираните личности. За бизнес-средите анонимността се оказва много важно условие при дейността на една такава организация, особено имайки предвид вече посоченото от една част от бизнесмените опасение за негативни последици от евентуални предприети действия. (*Приложение 3, Таблица 4*)

Като ограничен се оценява потенциалния ефект от действието на мерки, основаващи се върху *въвеждането на етични и морални кодекси*, както за държавните ведомства, така и за бизнеса. Корупционните действия и инициативи се основават основно върху факта, че прагматизмът надделява над моралните и етични принципи, което от своя страна ги прави неефективни антикорупционни регулатори.

ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

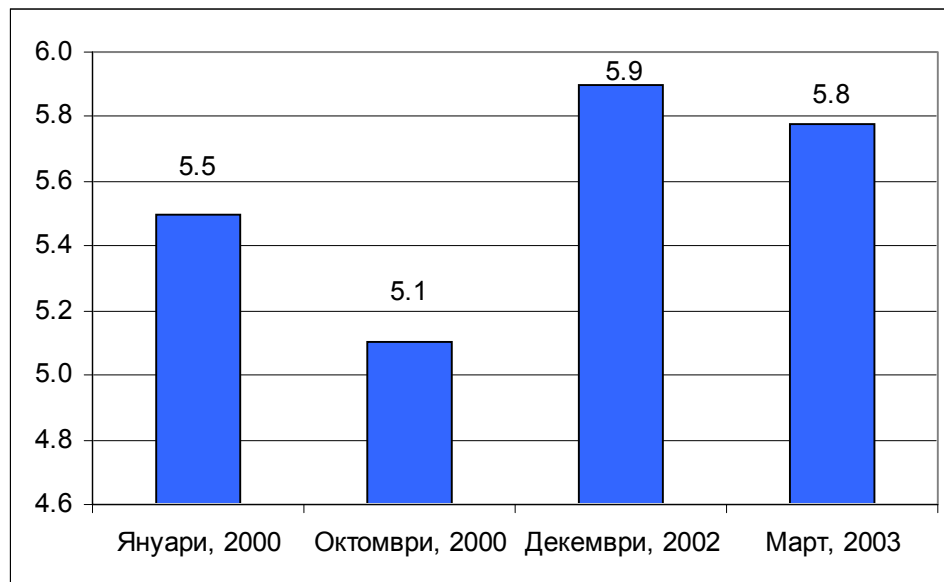
Въпреки наблюдаваното леко понижение в негативните оценки на бизнес-средите по отношение действията на правителството за борба с корупцията, като цяло продължава да преобладава песимизмът, че обществото като цяло и правителството в частност биха могли да се справят с проблема. (*Графика 14*)

Въпреки че бизнесмените възприемат корупцията като основен проблем, с който се сблъскват в своята дейност, на практика те пасивно очакват някой друг да се заеме с решаването му. На ценностно ниво ръководителите на стопанските организации не одобряват даването на пари, подаръци или услуги за постигане на определени бизнес-цели, но когато в ежедневната си практика се

сблъскат с конкретен проблем, те не само са склонни да се подадат на корупционен натиск, но и предпочитат да прикрият корупционното действие, отколкото да предприемат някакви мерки за разкриването му. Макар да изразяват декларативно готовност да съдействат за ограничаване на корупцията в бизнеса, когато се изисква своевременна реакция от тяхна страна, се оказва, че разкриването на корупционния акт е свързано със значителна загуба на време и страх от негативни последици.

Графика 14.

Корупционни очаквания (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Корупционни индекси – теоретични принципи и методика на изчисление

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за "общество без корупция".

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания, които имат дълга традиция и се използват за оценка на

реалното равнище на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формирани в резултат на текущият публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство за решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Януари 2000</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>
<i>Лично участие</i>	-	2,1	1,1	1,2
<i>Корупционен натиск</i>	2,0	3,1	2,4	2,3

Таблица 2. Ценностни и морални предпоставки

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Януари 2000</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>
<i>Принципна допустимост</i>	1,4	1,8	1,7	1,6
<i>Податливост на корупция</i>	3,0	3,6	3,4	3,5

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Януари 2000</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>
<i>Степен на разпространение на корупция</i>	6,0	6,0	6,3	5,5
<i>Практическа ефикасност</i>	4,8	5,0	5,7	5,2

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Януари 2000</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>
<i>Корупционни очаквания</i>	5,5	5,1	5,9	5,8

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Таблица 1.

Относителен дял на бизнесмените предприели действия през последната година при случаи на корупция (%)

Действия	(%)
Оплакване в полицията	0,5
Подаване на жалба в съда	1,1
Обърнах се към по-висшестоящ служител	2,1
Свързах се с представител на медиите	1,6
Друго	0,5
Не съм предприел никакви действия	94,2

База N=189 (Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция)

Таблица 2.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	<i>Януари 2000</i>		<i>Октомври 2000</i>		<i>Декември 2002</i>		<i>Март 2003</i>	
	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База
Митнически служители	28,7	167	43,4	249	34,2	249	31,9	182
Полицейски служители	16,1	205	39,7	320	32,9	320	26,7	288
Общински служители	20,4	255	30,6	356	29,6	356	22,5	334
Лекари	20,6	247	33,9	363	33,2	363	21,7	345
Политици, лидери на полит.партии	-	-	-	-	12,1	-	20,0	115
Данъчни служители	17,4	259	27,2	356	21,9	356	18,3	361
Адвокати	-	-	-	-	24,5	-	14,4	187
Банкери	3,1	193	14,9	281	16,3	281	13,8	275
Бизнесмени	17,6	250	28,1	392	13,4	392	12,9	334
Кметове, общ. съветници	3,9	154	13,8	225	17,6	225	12,7	212
Служители, преподаватели в университети	7,0	71	24,3	189	10,5** 11,9***	189	9,6** 11,0***	104** 109***
Друг	2,3	173	21,0	81	41	81	12,1	33
Съдии	4,7	85	12,7	181	12,2	181	11,1	126
Народни представители	4,4	90	9,4	139	10,6	139	9,6	83
Министри, служители в министерства	15,6	109	25,5	184	4,8♦ 25,4♦♦	184	8,8♦ 15,8♦♦	68♦ 139♦♦
Следователи	5,2	96	8,8	170	10,3	170	7,9	101
Административни служители в съдебната система	4,8	165	16,1	211	12,2	211	7,8	180
Представители на НПО	-	-	-	-	14,2	-	7,3	109
Учители	4,0	175	12,4	218	12,9	218	4,1	169
Журналисти	-	-	-	-	1,5	-	3,9	129
Прокурори	-	85	5,1	156	7,6	156	3,8	106

*Относителен дял на тези от контактувалите със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги

** Служители в университети.

*** Преподаватели в университети.

♦ Министри

♦♦ Служители в министерства

Таблица 3.

Степен на разпространение на различни форми на корупционно поведение в бизнеса

	Януари 2000		Октомври 2000		Декември 2002		Март 2003	
	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен
Приемането на подкупи от служители и политици за въздействие при разпределяне на държавните поръчки	11,2	78,6	7,1	82,7	5,1	82,3	8,1	77,2
Приемането на подкупи от служители и политици при провеждането на приватизационни търгове	6,6	88,5	5,0	85,2	4,0	85,1	6,0	82,3
Приемането на подкупи от служители и политици при издаването на лицензи или разрешения за извършване на законни дейности	7,2	85,6	10,7	79,5	8,1	81,3	13,2	75,4
Приемането на подкупи от служители и политици при укриване или намаляване на данъци	19,9	68,6	19,6	66,4	18,5	67,7	25,7	56,4
Приемането на пари или подаръци при изпълнението на служебни задължения	19,6	73,7	15,2	75,0	15,7	73,8	19,7	69,8
Приемането на пари или подаръци за благоприятно решаване на криминални процеси	NA	NA	NA	NA	5,1	82,3	9,8	60,2
Използване на връзки и протекции за назначаване на роднини и приятели на ръководни служители	NA	NA	NA	NA	4,0	85,1	7,6	81,0
Финансиране на политически партии и предизборни кампании с цел обслужване на частни интереси	NA	NA	NA	NA	8,1	81,3	3,8	77,2

Таблица 4.

Очаквания за ефикасността на мерките за ограничаване на корупцията (%)

	В малка степен	В средна степен	В голяма степен	НЗ/ НО
Създаване на независим орган, разследващ корупцията във висшите етажи на властта	39,4	16,8	37,1	6,7
Създаване на етични комисии в държавните ведомства	59,5	17,2	15,2	8,1
Въвеждане на етични кодекси в държавните ведомства	55,3	18,8	17,2	8,7
Въвеждане на етични кодекси за бизнеса	53,0	19,2	19,9	8,5
Създаване на неутрална, неправителствена, антикорупционна организация, която да разкрива корумпираните личности, без да публикува името на подалия сигнала	28,4	18,8	45,6	7,2

База: Всички респонденти

Таблица 5.

Реакция на бизнеса в случаи на корупция по тип на изследваните фирми (%)

Готовност за плащане на определена сума пари на служител за разрешаване на бизнес проблем	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Ще платя във всички случаи	3,7	4,8	5,9	3,3
Ще платя, ако сумата е разумна	15,0	20,0	8,8	16,7
Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин	56,5	50,5	70,6	50,0
Няма да платя в никакъв случай	15,9	21,0	14,7	25,0
Не знае/ Не отговорил	8,9	3,8	-	5,0
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Случаи, в които през последната година респондентите не са успели да сключат сделка поради това че конкурент е платил подкуп или е използвал “връзки”	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Във всички случаи	1,6	1,0	-	1,7
В повечето случаи	8,5	11,4	2,9	10,0
Само в отделни случаи	24,4	31,4	41,2	23,3
В нито един случай	42,3	32,4	35,3	50,0
Не знае/ Не отговорил	23,2	23,8	20,6	15,0
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Отражение на отказа от плащане на подкуп върху бизнеса на респондентите	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Отрази се позитивно	-	1,9	-	-
Отрази се негативно	16,7	19,0	11,8	15,0
Нямаше последици за бизнеса ми	11,4	10,5	5,9	11,7
Не са ми искали подкуп	46,7	39,0	52,9	60,0
Не съм отказвал да платя подкуп	5,3	9,5	8,8	5,0
Не знае/ не отговорил	19,9	20,0	20,6	8,3
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Причини, поради които респондентите не са предприели никакви действия за разкриване/ изобличаване на корумпираното лице	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Не зная къде и към кого да се обърна	-	2,1	-	-
Ще ми отнеме много време, което не мога да си позволя да загубя	11,0	18,8	20,0	15,0
С моите действия няма да постигна нищо	61,0	45,8	70,0	60,0
Страх ме е от негативни последствия	19,0	18,8	10,0	10,0
Друга причина	5,0	2,1	-	5,0
Не знае/ не отговорил	4,0	12,5	-	10,0
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

База: Всички респонденти